

Význam a střet pojetí etiky ve vybraném úseku zemědělské činnosti a údržby krajiny

Jarmila Rybová¹, Kristýna Nývltová², Jindřiška Kouřilová³

DOI: 10.32725/978-80-7394-939-6.07

Abstrakt: Uplatňování etiky ve společnosti je stále složitější. V reálném životě se týká i případu dotované údržby krajiny s pastevní činností a současně významné podpory predátorů hospodářských zvířat. Nastávají situace, na jejichž řešení jsou odlišné názory. Ty vycházejí z osobních, skupinových motivací podporovaných finančním zázemím a inklinováním k získávání možnosti rozhodovat. Ne vždy se dosáhne smysluplný konsensus; jako významný argument je uplatňována etika. Cílem příspěvku je prezentovat význam etiky a zejména zacházení s etikou na vybraném případě; rozdělování veřejných financí působící protichůdně. Nastupující obtížné ekonomické prostředí potřebuje jak zajištění produkce, tak udržovanou krajinu. Metody a výsledky navazují na zpracovanou monografii.

Klíčová slova: etika, predátor, vlk, pastevní chov, rybářství, ochrana krajiny

1 Úvod

Uplatňování etiky ve společnosti je stále potřebnější, ale zároveň obtížnější. Na řešení kolizí jsou odlišné názory. Operování optikou etiky je dáno i silou finančního zázemí, uplatňování dané legislativy a inklinováním k získávání podílu na další možnosti rozhodovat. Etické chování je takové chování, které je v souladu se všeobecně přijímanými a uznávanými soubory pravidel slušnosti a chování v dané firmě, zemi, státu nebo společnosti. Je ovlivněno kulturou okolního prostředí. Morálka a etika jsou dva odlišné pojmy, ačkoli spolu velmi úzce souvisí. Viz např. Seknička a kol. (1997). Ve skutečnosti je situace určení etického a neetického chování mnohem složitější, jak uvádí web ManagementMania (Galileo Corporation, 2022). Vliv psychologických aspektů na ekonomické dění zdůraznilo udělení Nobelovy ceny R. Thalerovi za ekonomii (2017). Prezentace etického hlediska může a někdy by i měla ovlivňovat veřejnost, formovat její názory a ochotu platit. K tomu přispívá asymetrie informační, finanční, marketingová, a další. Posunuje tak moc versus zodpovědnost.

Smíšený ekonomický systém, který je používán v České republice i v mnoha dalších rozvinutých státech, preferuje zásahy státu do oblastí celospolečensky prospěšných. Podporované činnosti uváděné v našem příspěvku zahrnují instituce:

- Ochrany životního prostředí, tj. státní a mezinárodní instituce, zájmová uskupení, spolky, nadace, hnutí a další.
- Zemědělské činnosti včetně lesního a vodního hospodaření, tj. činnosti farmářů, rybářů, lesníků, myslivců a dalších (v textu jsou uvedeny jako farmy).

Vezmeme-li však v potaz obě zmíněné oblasti současně, je patrné, že se mohou vzájemně doplňovat, být v symbióze, ale mohou působit také proti sobě. To platí zejména v případě extenzivní i intenzivní zemědělské činnosti (výroby) spolu či zde spíše proti institucím ochrany přírody a krajiny. Aktuálnost potravinové soběstačnosti, stále složitější finanční situace vnitřního, zahraničního trhu, politické a ekonomické situace problematiku podtrhuje. Tlak na argumentační sílu zúčastněných stran je v čase stále silnější a přibývají i oblasti variant pojetí etiky jako taktického nástroje.

Financování oblastí z veřejných i soukromých financí působících proti sobě, lze považovat za neefektivní vynakládání finančních prostředků. Stát tak potažmo určitým způsobem podporuje konflikt mezi ochránci životního prostředí a farmami s dopadem i na územní správu. V rámci analyzování situace v případech predátorů: vlka, vydry, kormorána, krkavce, medvěda divoké kočky a dále pak i bobra, ilustrujeme zde případ vlka. Významně je podporovaná ochrana vlků

¹ Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, Katedra účetnictví a financí, Studentská 13, České Budějovice, jrybova@ef.jcu.cz

² Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, Katedra účetnictví a financí, Studentská 13, České Budějovice, dvorak10@ef.jcu.cz

³ Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, Katedra účetnictví a financí, Studentská 13, České Budějovice, kourilova@ef.jcu.cz

v krajině především neziskovými organizacemi a na druhé straně jsou dotace farmářům na ochranná opatření chovaných zvířat před útoky vlků a škodách na majetku. Podle zkušeností jiných států s vlčími smečkami v přírodě je patrné, že další podpora ochrany vlků v krajině není potřebná a některé státy již vlka nepovažují za zvíře, které by bylo potřeba chránit. Vlk je velmi chytré zvíře využívající při lovu velmi sofistikované strategie, loví ve smečce, dokáže se postarat o své členy. Farmáři se často marně snaží chránit svá stáda před těmito predátory, čímž se zvyšuje napětí a důraz na uplatňování argumentu etických hledisek na obou stranách (zejména ochrana zvířat před týráním v. ochrana chráněných zvířat).

Cílem příspěvku je prezentovat ve zmíněném kontextu význam etiky a zejména zacházení s etikou jako účinného argumentačního prostředku. A to zejména v kontextu s rozdělováním veřejných financí a komplexnějším záběrem problematiky.

2 Metodika

Vycházíme z analýzy detailních materiálů zpracovaných v monografii autorky Kouřilové a kol. (2022), dále z literatury, která se zabývá ekologickou etikou, např. Kohák (2000), detailním výčtem projevů a doporučení autorky Janotové, H. a kol. (2005). Neetické chování zahrnuje: korupci, agendu darů včetně jejich daňového zvýhodnění, způsobu získávání a manipulace s nimi, konflikty zájmů, nekalou soutěž. Jsou uváděny četné příčiny, dopady a návrhy opatření proti porušování etiky. Kasal (2020) definuje oblast etiky ve svém studijním textu.

Představitelé dění užívatelé často osobité argumenty etiky jsou představovány institucemi:

- instituce farem,
- instituce ochrany přírody a krajiny (OPK),
- v dalším pak správní orgány.

Konkrétně na základě analýzy situace v uvedených skupinách firem a státní správy a byly identifikovány oblasti, kdy jde o diskuzní užití pojetí etiky. Může jít pak o složitou a nejednoznačnou situaci.

Situace farem

Komplexnější záběr problematiky má vždy určitý přínos. Z velké míry se jedná o využívání veřejných financí. Přitom už v krátkodobém výhledu přibudou obtíže s financováním dopadů covid krize, závazky z Green Deal⁴ a dalších náročných aktivit. Proti tomu stojí předpoklad neúměrného růstu nákladů v důsledku náhrad škod působených podporou rozšiřování zvláště chráněných živočichů. S tím souvisejí možné kolize zvyšujících se dotací na ochranná opatření, investice, transakční a jiné náklady, obavy z reálného rizika, promítající se i do sociální oblasti. Ač se s touto oblastí zatím příliš nepočítá, právě ona nabývá na významu.

Ve většině případů je uvažováno či tolerováno další rozšiřování těchto zvířat (vyhláška č. 395/1992) do území. Problém vyvolává další široké souvislosti a dopady do hospodaření, ochrany krajiny, estetické hodnoty krajiny, riziko neřešení negativních externalit. Vejchodská (2007) uvádí, že zatím co pro instituce ochrany přírody a krajiny je predátor předmětem aktivního zájmu, pro některé zemědělce, rybářské obory a provozy rekreace přítomnost predátora zpravidla znamená externí negativní externalitu. Může jí být pro okolí i plašení kormoránů, sešlapávání porostu při vynuceném přehánění zvířat do nočních ohrad, narušení chovných zásad, oplocení a řada dalších. Náklady s touto externalitou spojené hradí někdo jiný než původce škody.

Zvýšená právní ochrana velkých šelem vede k nárůstu jejich populací i v oblastech s vysokou hustotou obyvatel, vyšší intenzitou zemědělské výroby a existencí dalších živočichů (Linnell et al., 2001). Autorka Peková et al (2012) k tomu dodává, že takto může docházet ke snižování ekonomické efektivnosti snížením množství vyráběných aktiv, nebo opuštěním hospodářství daným zemědělcem. To vede k zamyšlení nad přítomností veřejného zájmu. Ten by měl být reflektován nejen kvůli zapojení veřejných financí do ochrany jmenovaných skupin zvířat.

Farmáři a další subjekty včetně domácností s drobnými chovy, žijící v oblastech s vyšším výskytem predátorů (např. oblast Šumavy, Broumovsko), mají tendenci svou činnost ukončovat právě z důvodu vysokých ztrát způsobených predátory. Nejedná se jen o ztráty finanční, majetkové, ale i psychické dopady a pocity zmaru u chovatelů. Farmáři, přestože získají finanční příspěvek na vybudování oplocení, náhrady škod na majetku, považují situaci za dlouhodobě neudržitelnou. Nevidí uspokojivá řešení, která jsou pouze dočasná a nesystémová.

Vedle etického zacházení se zvířaty (zde u pastevního chovu), je souběžně nutná starost o půdu, krajinu, obchodní vztahy, dopady přírodních vlivů, techniku a technologii, finanční situaci (pacht, úroky, dotace vč. dotace na opatření

⁴ Tzv. Zelená dohoda pro Evropu je souborem politických iniciativ Evropské komise s cílem dosáhnout klimatické neutrality Evropy v roce 2050.

minimalizace škod predátory). Predace přináší vyšší skóre psychické tísně, stres a nedostatek spánku, např. podle objektivního šetření (výzkumu) v Norsku ve studii autora Zahl-Thanem a kol. (2020). Tato studie je uvedena také v monografii Kouřilové a kol. (2022, str. 54). Podle výsledků této studie nemusí chovatelé zažít týrání a smrt vlastních zvířat, přesto zažívají úzkost, snížení psychické odolnosti v důsledku tlaku šelem i bez přímé predace.

Tabulka 1 Vývoj stavu vlka v ČR

Rok	Náhrady v CZK	Počet vlků podle ČSÚ
2010	9100	6
2011	66025	6
2012	17 140	3
2013	34 300	10
2014	98 861	5
2015	102 458	13
2016	293 189	30
2017	788 089	61
2018	1 529 876	118
2019	5 612 468	334
2020	6 196 000	429

Zdroj: Český statistický úřad

Dalším aspektem jsou dohady o přemnožení lesní zvěře, obavy lesníků a myslivců ze vstupu do lesních porostů v těchto oblastech. Obávají se napadení psů smečkami, kdy nelze vyloučit i napadení osoby, která psa vede a brání. V důsledku podpory rozšiřování vlka například došlo k decimování populace muflonů v okolí Machova na Broumovsku, což byla geneticky nejhodnotnější populace trofejních muflonů ve volné přírodě na světě. Vlivem rozšíření populace vlka způsobené umělou podporou i ze strany státu tak došlo ke ztrátě jiné cenné skupiny zvířecích jedinců, byť ne původních. Podobný dopad mělo i rozšiřování kormorána, vyder, které vedlo k drastickému snížení počtu generačních a remontních ryb⁵, v důsledku čehož zkolabovala cenná původní rybí společenstva. Škody způsobované bobry v určitých lokalitách jsou velmi významné. S rozšiřováním výskytu krkavců, medvěda, introdukcí kočky divoké přes různá opatření frekvence užívání argumentu etiky se zvýší.

Instituce ochrany přírody a krajiny

Instituce ochrany přírody a krajiny argumentaci ochrany a etiky používají a budou používat ještě častěji. Mezi nejvýznamnější patří Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (AOPK ČR) a Hnutí Duha. Instituce mají možnost využívat četné granty, mezinárodní dotace a granty, navazování spolupráce. AOPK ČR je účetní jednotkou příslušnou hospodařit s majetkem státu, přičemž závazky z její činnosti jsou závazky státu a finanční hospodaření reguluje zákon.

Veřejná správa (se zastoupením státních institucí ochrany přírody a krajiny) musí slyšet na argumentaci spojenou s etikou; jak na úrovni místních samospráv, tak Ministerstva zemědělství a dalších. Názory samospráv, zastoupení státu v regionech a nastavené společenské klima velí neodmítat ekologické parametry. Přístup státních institucí ochrany přírody a krajiny se střetává s farmáři a zájmy obyvatel v území. Ministerstvo životního prostředí ve své zprávě o hodnocení národních parků České republiky (Ministerstvo životního prostředí ČR, 2019) ⁶ potvrzuje střet zájmů finančních a územních aspektů správy území, jeho obyvatel a ochrany přírody. Dokument se zabývá i napětím mezi správami a obcemi. A to jak ze sympatické pozice doporučení spolupráce a kontaktu s každodenními starostmi samospráv, tak i jinak. Ne tak pozitivně působí text o tom, že Správa je všudypřítomnou institucí: klíčovým zaměstnavatelem, de facto majitelem velké části krajiny a regulátorem, který až do malých nuancí rozhoduje o stavbách, plánování obcí nebo pohybu v lese. Podobně pak i další myšlenky, které mohou u mnohých subjektů žijících v daném území vyvolat apriori

⁵ Jako generační a remontní ryby označujeme ryby chované v řízených podmínkách, ryby v chráněných rybích oblastech, ryby složené z revíru, ryby na trdlištích v době jejich rozmnožování apod. Podrobněji viz: Ministerstvo zemědělství České republiky, elektronický portál: <http://eagi.cz>

⁶[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/narodni_parky/\\$FILE/OZUOPK-Hodnoceni_NP-20200803.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/narodni_parky/$FILE/OZUOPK-Hodnoceni_NP-20200803.pdf)

pocit bezvýhodnosti s různými negativními dopady. Ekologičtí aktivisté jsou velmi silnou lobby s obrovskou politickou a finanční podporou. Není tedy překvapivé, že pro zachování svého vlivu a finančního zázemí vyvíjejí maximální snahy o prosazování svých zájmů, které nemusí ve všech případech výhradně souviset se skutečným vztahem k přírodě. Ochrana přírody se projevuje jako nová strana spekulativní akumulace kapitálu (Büscher & Fletcher, 2015) a jako taková, může mít negativní vliv nejen na hospodářskou činnost lidí, ale i na chráněné druhy (Margulies & Karanth, 2018).

3 Výsledky

Ve zkoumané problematice dochází ke střetům různých zájmových skupin v oblasti názorové, které mohou mířit také k převaze moci, čímž může být následně dosaženo lepší finanční situace. Proto lze zmínit i dotace z veřejných rozpočtů. Tedy, budou-li určité názory jedné zájmové skupiny převládat u široké veřejnosti, nelze vyloučit, že finanční podpora z veřejných i soukromých zdrojů může být vyšší. S tím souvisí možnost této zájmové skupiny provozovat svou pracovní činnost za minimálních rizik. Názorové skupiny se jeví jako stále více vyhraněné. Emoce a zájmy hraničí stále větší roli. Autoři Kouřilová a kol. (2022), str. 39, uvádějí, že názorové skupiny disponují řadou osobních zkušeností a svým způsobem i osobní motivací. Psychologické působení, potažmo etika, je jedním z rozhodujících vlivů, kam budou směřovat finanční toky a podíl na moci. Výsledek nedohody nebo prosazování názoru bez diskuse širokého spektra zúčastněných stran a účastníků rozhodování vede ke zvýšeným rizikům v rozhodování. K rizikům a jejich potřebnému řízení v oblasti zemědělství se vyjadřuje například autor Špička (2006). Spektrum rizik, které je nutné řídit, usměrňovat či eliminovat, je poměrně široké.

Příklady možné diskrepance etických argumentů (parametrů) zúčastněných stran

Lze zmínit řadu odlišností zmiňovaných farem a institucí ochrany přírody a krajiny včetně Agentury ochrany přírody a krajiny v používání argumentačních prostředků včetně prezentace dat a finančních možností. Z praxe je zřejmé, že silnější tlaky spíše prosazují instituce ochrany přírody. Svůj vliv posilují prostřednictvím médií. Jejich tlak mnozí považují někdy ne za zcela etický, možná až vydírací a nemorální. Už i z důvodu, že tyto jejich aktivity jsou financovány také z veřejných zdrojů.

Ilustrace diskrepance argumentačních prostředků s dopadem do oblasti etiky:

- *Psychické působení*

- Zlehčování až zesměšňování situace a argumentů druhou stranou. Jiné názory napadány jako nevědecké, přičemž nejsou posuzovány, obviňování z vyvolávání nenávisti.
- Předkládat veřejnosti foto mláděte přejetého vlka či jiného predátora je považováno za etické, ale naopak ukázat potrhávaná hospodářská zvířata, zmiňovat trýznivý způsob umírání v důsledku napadení predátory je považováno za neetické. Institucemi ochrany přírody a krajiny je považováno za neetické odmítnout podporu jakékoliv instituce, vč. časopisů.
- Vliv užívání podmiňovacího způsobu jako poukázání druhé straně na (byť ne vždy na zcela reálné řešení). Kdybyste měl dokonalejší plot...
- Štědře financovaná ekologická výchova občanů a dětí může v některých případech vyvolávat diskuse kolem způsobu a témat zaměření nebo míry jednostrannosti. Je na ni nahlíženo mnohdy jako na určitý druh marketingu.
- Informace v médiích o farmářích se dotýkají zejména dotací. V diskusích proto vadí veřejnosti dotace farmám, přičemž ale obvykle nejsou prezentovány výsledky práce.

- *Oblast dat*

- Statistiky mají svého financujícího dodavatele, uzpůsobují se užívané metody a znění výsledků analýz. Počty predátorů uváděné Agenturou ochrany přírody a krajiny bývají nižší, než odpovídá statistikám Českého statistického úřadu a úhradám za reálné výše škod způsobené farmářům.

- *Finanční hlediska:*

- Zlehčování sledování ekonomických hledisek institucemi OPK; kategorie zisku jsou prezentovány jako nedůležité; ale současně existují vyšší požadavky na podporu či financování činnosti.
- Diskuse kolem financování některých neziskových organizací, struktura, vývoj, vykazování (možné daňové úniky u dárců a vrácení části dotací dárcům tzv. péče o dárce v minulých letech včetně). Diskusi o etice mohou

vyvolat finance neziskové organizace získávané na základě vyžádaného dědictví vč. případu, kdy zůstavitel může dědici nařídit, aby část dědictví někomu dal.⁷

- Farmář získá finance z veřejných zdrojů v případě škody na majetku a zvířatech. Existuje zde rozdílný pohled na komplexní náklady a tudíž výši škod. Nejsou v nich zpravidla zahrnuty transakční náklady, není prezentován dopad na daně. Zájem OPK stojí nad institutem vlastnictví, resp. je suplován náhradami škod. Psychické dopady a znechucení z nemožnosti se bránit zohledněno není.
- Finanční náhrady farmářům vyplácí Agentura ochrany přírody a krajiny. Za diskusí můžeme považovat formulaci, že Agentura *poskytuje* finanční náhrady, (přičemž tyto jdou ze zdrojů daňových poplatníků), ale spíše Agentura o nich rozhoduje. Tím se farmy dostávají do jisté závislosti na Agentuře ochrany přírody a krajiny. Záměrně nereálné požadavky na předložení důkazních prostředků způsobených škod uložené poškozené farmě, a to v krátkém čase a bez technických možností je získat.
- Snaha podpořit význam predátorů institucemi ochrany přírody a krajiny (aktiva, kde nelze spočítat), uvádí různá ocenění vlka, dříve kormorána. Etika krajiny: vysoké ploty, neprostupnost versus pojetí etiky ochrany zvířat.
- *Oblast práva*
- Etika by měla být zakotvena i v legislativě, ale nelze dost dobře zpracovat vyhovující normu pro obě strany. Otázka uplatňování tzv. veřejného zájmu; rozdílný pohled a síla uplatňování. Instituce ochrany přírody a krajiny veřejný zájem, který je nadřazen právu jednotlivce, vlastníka, občana.
- Lze považovat za etický argument: je to chráněno, tak žádná diskuse nebude? Ochrana všech druhů zvířat nebo jen některých?
- Podobně vytvářená určitá spojení s protěžovanými pojmy, resp. cíli určujícími prioritu v rozhodování, např.: biodiverzita, ekosystém; kdy je konkrétní druh zvířete klasifikovat jako přemnožený?

4 Závěr

V prezentované oblasti existuje řada zájmových skupin s různými zájmy. V rámci těchto zájmů jsou uplatňovány různé argumenty pro prosazení cílů těchto skupin. Mezi argumenty je často používán odkaz a hledisko etiky. Různý způsob uplatňování etických hledisek, a to různou silou (ochrana predátorů versus ochrana chovů) je zřetelný. Získávání financí (zejména veřejných financí) může často představovat hlavní motivaci k poukazování na zvolené etické parametry. Bohužel jeví se tak, že různé výklady etiky slouží a budou mnohdy sloužit jako účelový argument.

⁷ <https://www.hnutiduha.cz/aktualne/zavet-pomaha-dnes-zacina-mesic-dobrocinnych-zaveti>

Zdroje

- Büscher, B. & Fletcher, R. (2015). Accumulation by conservation. *New political economy*, 20(2), 273-298. DOI: 10.1080/13563467.2014.923824
- Galileo Corporation (3. červen 2022). *Etické chování (Ethical Behaviour)*. Načteno z ManagementMania: <https://managementmania.com/cs/eticke-chovani-ethical-behaviour>
- Janotová, H., Schelle, K. & Schellerová, I. (2005). *Profesní etika*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o.
- Kasal, J. (2020). Etická výchova. Průvodce předmětem pro studijní program Sociální patologie a prevence. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. [online]. Dostupné: https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/ustav-socialnich-studii/dokumenty/studijni_opory/socialni_patologie_a_prevence_2020/eticka-vychova.pdf
- Kohák, E. (2000). *Zelená svato: zář*. Studijní texty. 2. přepracované vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. SLON.
- Kouřilová, J., Lososová, J., Havrlant, T., Sagapová, N., Rybová, J., Adamová, M., Soukupová, N. (2022). *Náklady na ochranu konfliktních druhů zvířat a jejich dopady na chovy v cirkulární ekonomice*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta.
- Linnell, J. D., Swenson, J. E. & Anderson, R. (2001). Predators and people: conservation of large carnivores is possible at high human densities if management policy is favourable. In: *Animal Conservation Forum*, 4(4), 345-349. Cambridge University Press, DOI: 10.1017/S1367943001001408
- Margulies, J. D. & Karanth, K. K., (2018). The production of human-wildlife conflict: A political animal geography of encounter. *Geoforum*, 95, 153-164, DOI: 10.1016/j.geoforum.2018.06.011
- Ministerstvo České republiky, Elektronický portál e-AGRI: Sazebník pro stanovení hodnoty ryb ulovených při neoprávněném lovu (pytláctví) v rybářských revírech a v rybníkářství. [online]. Dostupné: https://eagri.cz/public/web/file/87623/Sazebnik_pro_stanoveni_hodnoty_upytlacenych_ryb.pdf
- Peková, J., Pilný, J. Jetmar, M. (2012). Veřejný sektor – řízení a financování. Praha: Wolters Kluwer.
- Seknička, P. Bohatá, M. & Šemrák, M. (1997). *Úvod do hospodářské etiky*. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia.
- Špička, J. (2006). Řízení podnikatelských rizik v zemědělství. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací. Dostupné: https://www.uzei.cz/data/usr_001_cz_soubory/studie086.pdf
- Vejchodská, E. (2007). *Ekonomie a politika městského životního prostředí*. Praha: Oeconomica, Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta.
- Zahl-Thanem, A., Burton, R. J., Blekesaune, A., Haugen, M. S., & Rønningen, K. (2020). The impact of wolves on psychological distress among farmers in Norway. *Journal of Rural Studies*, 78, 1-11. DOI: 10.1016/j.rurstud.2020.05.010